

Research Article

doi: [10.71633/jshsp.2025.1032400](https://doi.org/10.71633/jshsp.2025.1032400)

Evaluation of the Effective Indicators on Citizens' Participation in Urban Affairs (Case Study: Kermanshah City)

Negin Hashemi¹, Moslem Rostami^{2*}, & Jafar Nasirnateri³

1. M.A.Student in Urban Affairs Management, Department of Urban Affairs Management, Electronic Branch Islamic Azad University, Tehran, Iran

2. Assistant Professor, Department of Geography & Urban Planning, Kermanshah Branch, Islamic Azad University, Kermanshah, Iran

3. Assistant Professor of Education Management Department, Farhangian Nowshahr University, Nowshahr, Iran

* Corresponding author: Email: kiarash890@yahoo.com

Receive Date: 03 May 2023

Accept Date: 08 October 2023

ABSTRACT

Introduction: Participation of citizens in the urban decision-making process is one of the main elements of comprehensive urban development that plays an important role in creating urban balance.

Research Aim: The purpose of the current research is to evaluate the effective indicators in the participation of citizens in urban affairs with a modeling approach.

Methodology: The current research is applied in terms of goal setting and descriptive-analytical in terms of methodology. which has been identified from the opinions of 30 experts on this topic using the Delphi method. In order to analyze the information of 6 factors as strong influencing factors of citizens' participation in urban affairs, ISM interpretive-structural modeling was used, and then with Mic-Mac software and SPSS software.

Studied Area: The area under study is the city of Kermanshah.

Results: The results of the research showed that the effectiveness of the transparency index was more effective than other factors. Also, the results showed that the indicators of transparency, responsiveness, efficiency and participation and objective indicators are among the linked variables that have a high power of influence and dependence, but the transparency and accountability index are directed towards key factors and are at the border between the linked indicators and There are key factors that have high power of influence and low dependence and have the greatest impact on urban affairs, as well as subjective indicators of weak influence but high dependence and are most influenced by key and connected factors. And finally, suggestions have been made for the development of citizens' participation in urban affairs in Kermanshah.

Conclusion: The results of the research showed that among the indicators that affect citizens' participation in urban affairs, the transparency and accountability index have the highest score, and the objective index has an unfavorable situation. For this reason, city officials and planners should pay special attention to objective indicators.

KEYWORDS: Performance, Urban Management, Participation, Citizens' Participation, Kermanshah

فصلنامه علمی مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی
دوره ۱۹، شماره ۴ (پیاپی ۶۹)، زمستان ۱۴۰۳
شاپای چاپی ۵۹۶۸-۲۵۳۵ شاپای الکترونیکی ۵۹۵۸-۲۵۳۸
<http://jshsp.iaurasht.ac.ir>
صص. ۱۷۵-۱۸۸

doi: 10.71633/jshsp.2025.1032400

مقاله پژوهشی

ارزیابی شاخص‌های مؤثر بر مشارکت شهروندان در امور شهری (مطالعه موردی: شهر کرمانشاه)

نگین هاشمی^۱، مسلم رستمی^{۲*} و جعفر نصیرناتری^۳

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت امور شهری، گروه مدیریت امور شهری، واحد الکترونیکی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
 ۲. استادیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد کرمانشاه، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمانشاه، ایران
 ۳. استادیار گروه مدیریت آموزش، دانشگاه فرهنگیان نوشهر، نوشهر، ایران
- * نویسنده مسئول: Email: kiarash890@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۲۳ اردیبهشت ۱۴۰۲
تاریخ پذیرش: ۱۷ مهر ۱۴۰۲

چکیده

مقدمه: مشارکت شهروندان در روند تصمیم‌گیری شهری یکی از عناصر اصلی توسعه همه جانبه شهری بوده که نقش مهمی در ایجاد تعادل شهری ایفا نماید.

هدف: هدف پژوهش حاضر ارزیابی شاخص‌های مؤثر در مشارکت شهروندان در امور شهری با رویکرد مدلسازی است.
روش‌شناسی تحقیق: پژوهش حاضر از نظر هدف‌گذاری کاربردی و از نظر روش‌شناسی به صورت توصیفی-تحلیلی است. که از نظرات ۳۰ نفر از متخصصین این موضوع با استفاده از روش دلفی شناسایی شده‌است. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات ۶ عامل به عنوان عوامل تأثیرگذار قوی مشارکت شهروندان در امور شهری از مدلسازی تفسیری - ساختاری ISM و سپس با نرم افزار میک‌مک و نرم افزار SPSS بهره گرفته شده است.
قلمرو جغرافیایی پژوهش: محدوده مورد مطالعه شهر کرمانشاه است.

یافته‌ها: نتایج پژوهش نشان داد که میزان اثرگذاری شاخص شفافیت نسبت به سایر عوامل تأثیرگذاری بیشتری داشته‌است. همچنین نتایج نشان داد که شاخص‌های شفافیت، پاسخگویی، کارایی و مشارکت مندی و شاخص‌های عینی جز متغیرهای پیوندی هست که از قدرت نفوذ و وابستگی بالایی برخوردارند ولی شاخص شفافیت و پاسخگویی به سمت عوامل کلیدی سوق دارند و در مرز بین شاخص‌های پیوندی و کلیدی قرار دارند که از قدرت نفوذ بالا و وابستگی پایینی برخوردارند و بیشترین تأثیر بر امور شهری می‌گذارد و همچنین شاخص‌های ذهنی از قدرت نفوذ ضعیف، ولی وابستگی بالایی برخوردار است و بیشترین تأثیر را از عوامل کلیدی و پیوندی می‌پذیرد. و در نهایت به ارائه پیشنهادها برای توسعه مشارکت شهروندان در امور شهری در شهر کرمانشاه پرداخته شده‌است.

نتایج: نتایج پژوهش نشان داد از بین شاخص‌های تأثیر گذار بر مشارکت شهروندان در امور شهری شاخص شفافیت و پاسخگویی بالاترین امتیاز را به خود اختصاص داده‌اند و شاخص عینی دارای وضعیت نامطلوبی می‌باشد. به همین منظور مسئولین و برنامه‌ریزان شهری باید توجه ویژه‌ای به شاخص‌های عینی داشته باشند.

کلیدواژه‌ها: عملکرد، مدیریت شهری، مشارکت، مشارکت شهروندان، کرمانشاه

مقدمه

رشد سریع شهرگرایی و شهرنشینی به‌خصوص در کشورهای در حال توسعه، اداره امور شهرها را با مشکلات و مسائل جدی روبرو ساخته‌است از جمله این مشکلات می‌توان به مشکلاتی همچون مهاجرت روستایی‌ها به شهر، آلودگی هوا، کمبود مسکن، ترافیک، کمبود سرانه‌ها و غیره، اشاره کرد. که از اصلی‌ترین علت ایجاد چنین اوضاع آشفته و ناپایدار چالش‌های مدیریت شهری است. در این میان شکل نگرش مدیریت مشارکت عمومی که مبتنی بر کنش متقابل و فعالانه تمامی ذینفعان و بازیگران کلیدی دخیل در مدیریت شهری است، در واقع شهروندان به عنوان کنشگر اصلی در عرصه زندگی شهری متأثر از نوع مدیریت از فرآیند سیاستگذاری و تصمیم‌گیری‌های شهری کنار گذاشته شده‌اند و تعامل بین مدیران شهری و شهروندان در سطح حداقلی قرار دارد. (توکلی‌نیا، ۱۴۰۰: ۸۷). و شهرها باید برای دانستن نیازهای شهروندان، به منظور جلب مشارکت آنان، سرمایه‌گذاری کنند (سیمونوفسکی و همکاران^۱، ۲۰۱۹: ۵). و مدیران شهری همواره سعی کرده‌اند تا با جلب مشارکت‌های مردمی به اهداف خود در زمینه اجرای طرح‌ها و برنامه‌ها به بهترین نحو ممکن نائل آیند (شریف زاده و صادقی، ۱۳۸۸: ۴۷). اگر دولت‌ها ندانند که شهروندان چه خدماتی می‌خواهند، بعید است که بتوانند نیازهای آنان را برآورده کنند. در مجموع، قرار است دخالت شهروندان در اداره امور، منعکس‌کننده نظرها و نیازهای مردم باشد (ساب ویزز^۲، ۲۰۱۸: ۲۳۶). شاید وجود داشبورد نیازهای مردم برای رسیدگی با این امور بسیار مفید باشد. مشارکت عمومی در برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای شانس مطابقت تصمیمات با علایق و نیازهای مختلف سهامداران و گروه‌های شهروندی را افزایش می‌دهد (پانتیک و همکاران^۳، ۲۰۲۱: ۱۸) و اجرا را به سرمایه‌گذاری‌های مقرون به صرفه نزدیک می‌کند و اعتماد و رضایت شهروندان را نسبت به دولت ایجاد می‌کند (بائری و همکاران^۴، ۲۰۲۰). با این حال، در آغاز توسعه خود، برنامه‌ریزی مشارکتی صرفاً برای نخبگان محفوظ بود (مارچیچ^۵، ۲۰۱۸). از این رو در دهه‌های اخیر موضوع مشارکت مردم در اداره امور شهرها به‌عنوان مهم‌ترین شاخص حکمروایی شهری توجه مدیران شهری بوده و بر این اساس روش‌ها و انواع شیوه‌های مشارکت مردم در مدیریت شهری هر روز با توجه به نیاز شهرها تغییر کرده‌است (حسینی، ۱۴۰۰: ۳۶). از این رو در برنامه‌ریزی برای مشارکت دادن، حضور آگاهانه و معنادار شهروندان در عرصه‌های مختلف از مهمترین دغدغه‌ها و ضرورت‌های مدیران شهری است (ملکشاهی و همکاران، ۱۳۹۷: ۳۲۹). به‌طوری که مدیران شهری در فرآیند تهیه و اجرای طرح‌ها، سیاستگذاری‌ها و تصمیم‌سازی‌های شهری توجهی به شهروندان نداشته و مشارکت بین مدیران شهری و کنشگران به پایین‌ترین سطح تنزل یافته‌است (توکلی‌نیا، ۱۴۰۰: ۸۷). در همین راستا می‌توان گفت، امروزه با افزایش تغییرات و دگرگونی‌ها، اتکا به روش‌های برنامه‌ریزی مبتنی بر پیش‌بینی، جوابگوی نیاز مدیریت‌های کلان کشور نبوده و پیش‌بینی آینده برای برنامه‌ریزان، امری مشکل به نظر می‌رسد. عدم توانایی در پیش‌بینی دقیق آینده و همچنین پیچیدگی‌های ناشی از تغییرات روزافزون باعث شده تا محققان از قابلیت‌های دانش نوظهور آینده‌پژوهی بهره برده و آینده‌نگاری را وارد بطن فعالیت‌های برنامه‌ریزی و پیش‌بینی تحولات کنند (شمس و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۵۹). چه بسا رویکرد آینده‌نگرانه به برنامه‌ریزی، ریشه‌های تسلط آنان بر جهان آینده بیش از پیش تر مستحکم‌تر می‌کند. امروزه مأموریت و تلاش عمده برنامه‌ریزی در کشورهای توسعه یافته علاوه بر توجه جدی به چالش‌های کنونی و ارائه رهیافت‌های مقطعی، تفکر درخصوص چالش‌های آینده و نحوه مواجهه و قدرت‌یابی در آن عرصه‌هاست (نظم‌فر و علی‌بخشی، ۱۴۰۰: ۵۹). به عبارتی با شهری شدن زندگی بشر و افزایش تراکم جمعیت در شهرها، ضرورت مشارکت شهروندان در اداره امور را بیش از پیش مهم می‌نمایاند. به‌طوری که می‌توان گفت با بررسی، وضع موجود مشارکت شهروندی در کرمانشاه، این مقوله از وضعیت مناسبی چه از سوی دست‌انکاران و چه از سوی شهروندان برخوردار نیست و امتداد این وضعیت، کرمانشاه را با چالش‌های اساسی مواجه خواهد کرد. بنابراین الزم است با ترسیم تصاویر آینده مبتنی بر امتداد وضع موجود، همه ذینفعان مشارکت شهروندی، به‌ویژه سیاستگذاران و مجریان را نسبت به بروز آینده‌های پرچالش آگاه کرده و برای مدیریت آینده، راهبردهایی آینده‌نگر تدوین نموده و به مرحله اجرا گذاشت. در این امتداد، تصویرپردازی از آینده، به منزله یکی از روش‌های ترسیم آینده، در این پژوهش مورد استفاده قرار گرفته‌است (محمدزاده و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۱۸).

1. Simonofski et al
2. Suebvises
3. Pantic et al
4. Baer et al
5. Maricic

در همین راستا، می‌توان گفت؛ امروزه، در کشورهای توسعه یافته سطح مشارکت مردم در امور و اداره شهر بسیار بالا است. زیرا دولت زمینه‌های مشارکت مردم را ایجاد و موانع پیش‌روی آن‌ها را برداشته‌است. به همین منظور برنامه‌ریزی در کشورهای توسعه یافته از پایین به بالا است. زیرا دولت محلی و مردم بیشتر بر مشکلات خود آگاهی دارند. در نتیجه راهکارها و روش‌های مؤثرتر و بهتری را می‌توانند ارائه بدهند. این موضوع باعث تحقق اهداف برنامه‌ریزی در کشورهای توسعه یافته‌است. اما در کشورهای توسعه نیافته یا در حال توسعه اهمیت زیادی به مشارکت مردم در امور شهری نمی‌دهند و برنامه‌ریزی برعکس کشورهای توسعه یافته از بالا به پایین است و این باعث می‌گردد که در برنامه‌ریزی‌ها، اهداف اولیه‌شان تحقق نیابد. این پژوهش به جهت شناسایی و تبیین میزان مشارکت مردم شهر کرمانشاه در امور شهری صورت گرفته‌است تا این که بدانند مشارکت در شهر کرمانشاه در چه سطحی است و عوامل مؤثر که باعث ایجاد مشارکت مردم می‌گردد کدامند؟ و مهمترین شاخص مشارکت کدام شاخص است؟

در زمینه مشارکت شهروندان در امور شهری تحقیقات محدودی صورت گرفته‌است که در جدول (۱) به صورت مختصر به بررسی این تحقیقات بصورت جداگانه پرداخته شده است.

جدول ۱. پیشینه پژوهش

پژوهشگران (سال)	عنوان پژوهش	نتایج
اریکو و همکاران (۲۰۲۲)	مشارکت شهروندان در شهر هوشمند	نتایج نشان داد که نقش‌ها و عملکردهای انجام شده توسط شهروندان ثابت نیست، آن‌ها در یک حالت پویا شرکت می‌کنند که در طول زمان تکامل می‌یابد و تغییر می‌کند. همچنین، سه الگوی نوظهور از تعامل شهروندان با زمینه خاص را شناسایی می‌کند: رقابت، پذیرش و همکاری این نشان می‌دهد که چگونه طرح‌های شهر هوشمند نتایج را متمایز کرده‌اند و چگونه نحوه حکمرانی در یک بافت اجتماعی و نهادی نقش مهمی در شکل‌دهی الگوهای مشارکت شهروندان دارد.
نیاما و موکودا (۲۰۲۲)	بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت شهروندان در برنامه‌ریزی توسعه محلی نمونه موردی: ناحیه موروا، زیمبابوه	نتایج نشان داد که بیش از ۵۰ درصد از ساکنان منطقه احساس می‌کنند که رهبری دولت محلی در برنامه‌ریزی انکشافی با آنها همراه است. برخی از شهروندان گزارش دادند که مقامات از جلسات برنامه ریزی توسعه برای پیشبرد برنامه‌های سیاسی خود استفاده کردند. این مطالعه افزایش مشارکت شهروندان را از طریق برنامه‌های توانمندسازی شهروندان مانند برنامه‌های آموزشی رهبری سیاسی و آموزشی که جوامع به حاشیه رانده شده را به جوامع خودمختاری تبدیل می‌کند که قادر به تعیین سرنوشت خود هستند، توصیه می‌کند
شو و ژو (۲۰۲۱)	ارزیابی مکانیسم تاثیر مشارکت شهروندان بر رضایت شهروندان در یک شهر هوشمند	نتایج نشان داد که مشارکت شهروندان تأثیر مثبت و معناداری بر مشارکت شهروندان از نظر شناختی و عاطفی دارد. علاوه بر این، مشارکت شهروندان تأثیر مثبت مستقیم و معناداری بر رضایت شهروندان دارد. در نهایت، مشارکت شهروندان همچنین می‌تواند از طریق کیفیت درک شده و ارزش درک شده، تأثیر مثبت قابل توجهی بر رضایت شهروندان داشته باشد. سهم اصلی این مطالعه بر ساخت مدل مکانیسم ضربه متمرکز است. بر اساس این مدل، محققان و مدیران شهری می‌توانند کل فرآیند واکنش شهروندان را از قضاوت ذهنی گرفته تا اقدامات عملی و سپس تجربیات واقعی در ساخت یک شهر هوشمند را درک کنند.
میتلین (۲۰۲۱)	چارچوبی برای مقیاس مشارکت شهروندان در توسعه شهری	نتایج پژوهش نشان داد که چگونه فشار برای افزایش مشارکت شهروندان، در جنوب شهری، در داخل و در کنار برنامه‌ریزی و سیاست‌های رسمی و غیررسمی صورت می‌گیرد و این فرآیندها باید با هم در نظر گرفته شوند. برای سازمان‌های شهروندی، تغییر به تفکر و کار در شهر مهم است. جنبش‌ها به ساکنانی می‌رسد که در سازمان‌های محله‌ای شرکت نمی‌کنند و به دنبال کار در محله‌های جدید هستند.
عناستانی و عناستانی (۱۴۰۰)	پیشران‌های کلیدی مؤثر بر افزایش اثربخشی برنامه‌های راهبردی- عملیاتی شهر و شهرداری‌ها با رویکرد آینده پژوهی شهرهای استان خراسان	نتایج پژوهش آن‌ها نشان داد که عواملی از قبیل پشتیبانی دفتر امور شهری استانداری و نظارت بر نحوه عملکرد شهرداری‌ها در تدوین و اجرای برنامه‌های راهبردی با اثرمستقیم (+۸) و غیرمستقیم (+۲۵۴۸)، هماهنگی بیشتر مدیران شهری و دستگاه‌های اجرایی در فرایند تهیه و اجرای برنامه‌های راهبردی-

<p>عملیاتی با اثر مستقیم (+۷) و غیرمستقیم (+۱۸۸۰)، تغییر نگرش مدیران، مجریان و کارفرمایان به سوی برنامه‌ریزی استراتژیک در حوزه‌های توسعه شهری و منطقه‌ای با اثر مستقیم (+۶) و غیرمستقیم (+۱۹۷۰)، در رده محرک‌ها و پیشران‌های کلیدی به شمار می‌روند.</p>	<p>رضوی</p>
<p>نتایج نشان داد که احساس تعلق، اعتماد فرد به شهرداری، آگاهی در مورد امور شهری، پایگاه اجتماعی- اقتصادی شهروندان و قوانین و مقررات موجود بر مشارکت شهروندان در فرآیند مدیریت شهری تأثیر معناداری داشته‌اند و همه‌ی فرضیه‌های تحقیق اثبات شد. هم‌چنین؛ نتایج آزمون رتبه‌بندی نشان داد که پایگاه اجتماعی- اقتصادی شهروندان در رتبه اول و قوانین و مقررات موجود در رتبه آخر به لحاظ تأثیرگذاری بر مشارکت شهروندان در فرآیند مدیریت شهری بودند.</p>	<p>احمدی و رضایی (۱۴۰۰)</p> <p>شناسایی عوامل موثر بر مشارکت شهروندان در فرآیند مدیریت</p>
<p>نتایج پژوهش آن‌ها نشان داد که بین مشارکت شهروندان و الگوی حکمرانی شهری رابطه معناداری وجود دارد. بدین معنا که اگر مسئولان شهری بر اساس الگوی حکمرانی شهری رفتار نمایند زمینه‌های لازم را برای مشارکت شهروندان فراهم کرده و به تبع آن رفاه عمومی افزایش خواهد یافت. همچنین نتایج نشان می‌دهد که تمایل شهروندان منطقه ۵ شهرداری تهران به مشارکت در مدیریت شهری بالاست اما بستر مناسبی برای مشارکت وجود ندارد</p>	<p>حسینی (۱۴۰۰)</p> <p>سنجش میزان مشارکت شهروندان در مدیریت شهری بر اساس الگوی حکمرانی شهری، منطقه ۵ شهرداری تهران</p>
<p>نتایج پژوهش آن‌ها نشان داد که میزان شفافیت در سیستم مدیریت شهری کشور و شهر مشهد نامناسب است و به نظر می‌رسد تدوین دستورالعمل جامع شفاف سازی یکی از تدابیر اولیه برای شفاف سازی است. در نهایت دستورالعمل نهایی با انجام مصاحبه‌ها، تحلیل داده‌های حاصل از مصاحبه و بررسی اسناد، قوانین و مقررات، برای کاربرد در نظام مدیریت شهری مشهد مناسب سازی شده است.</p>	<p>پارسا و برک‌پور (۱۳۹۹)</p> <p>تدوین دستورالعمل شفاف‌سازی عملکرد مدیریت شهری، شهر مشهد</p>

در واقع واژه مشارکت از حیث لغوی به معنای درگیری و تجمع به معنای خاص است. در اصطلاح عبارت است از دخالت مؤثر اعضای یک گروه یا جامعه در تمامی فعالیت‌ها و تصمیم‌گیری‌هایی که به کل گروه یا جامعه مربوط می‌شود. این مفهوم در نیمه دهه ۱۹۶۰ در انگلستان مطرح شد و پس از آن کشورهای دموکراتیک دیگر از آن استقبال کردند. مشارکت شهروندان در امر مربوط به شهر و شهرسازی ابتدا در اواخر دهه ۱۹۶۰ در آمریکا شکل گرفت. در این دوره، قوانین متعددی مبتنی بر مشارکت شهروندان تصویب شد که ماهیت فرآیندهای تصمیم‌گیری شهر را تغییر داد (صفایی‌پور، ۱۳۹۴: ۶۴). مفاهیم مشارکت در گرایش‌های شهری را در ابتدا بایستی در فرآیند نگرش به مفاهیمی نظیر مشارکت شهروندی، مسئولیت‌پذیری عمومی، مردم‌سالاری مشورتی و مداخله ذینفعان در ممارست‌های شهری یافت که طی سال‌های متمادی در کشورهای توسعه یافته دائماً در حال تکامل بوده‌است (ایراندوست همکاران، ۱۳۹۸: ۱۷۳). از اصول مشارکت می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- مشارکت دسترسی به اطلاعات مفید، به ویژه اطلاعاتی که تنها در سینه ساکنان نهفته و ناشی از تجربه زندگی آنان در مکانی معین و خاص است را تسهیل می‌کند.
- مشارکت امکان یادگیری دوسویه افراد از یکدیگر یا متولیان دولتی، خصوصی و عمومی را فراهم می‌آورد.
- مشارکت امکان تمرکز بر حقایق، داده‌های مستند و اطلاعات پژوهشی را ممکن می‌سازد.
- راهبردهای کلیدی از دل آن بیرون می‌آید.
- با وقوع مشارکت اولیه، مشارکت گسترده‌تر شده و تکثیر مشارکت و سرایت آن به سایر حیطه‌ها ممکن می‌شود.
- مشارکت به علت دوسویه بودن و برابری دخیلان، گفتگوی بی‌پرده با کمترین سیاست‌بازی را ممکن می‌کند.
- مشارکت اجازه می‌دهد تا واکنش تسهیل‌گران (دولتی‌ها، مردمی‌ها، خصوصی‌ها، عمومی‌ها) به داده‌های محلی رصد شود و مشخص شود که آیا واقعا دخیلان اصلی (ساکنان) در فرآیند توسعه نقش داشته‌اند؟ لذا شفافیت را نهادینه می‌کند.
- امکان رسیدن به اجماع را به شدت افزایش می‌دهد. (نیک پیما و زارعی، ۱۳۹۸: ۳۷۹). شکل (۴) نردبان مشارکت شری ارنشتین را نشان می‌دهد.

شکل ۱. نردبان مشارکت شری ارنشتین (منبع: نیک پیما و زارعی، ۱۳۹۸:۳۷۹)

طی سال‌های اخیر نظریات مختلفی در باب مدیریت شهری و جایگاه مردم در نظام مدیریتی و چگونگی برخورد با مسائل و مشکلات پیشرو به خصوص در کلان‌شهرها ارایه شده است. در این خصوص نظریه "نردبان مشارکتی" ارنشتین و "گردونه مشارکت" دیوید سون جزء مهم‌ترین نظریاتی هستند که مساله ضرورت مشارکت در شهرسازی و مدیریت شهری را مطرح کردند. در این نظریات بنیادی‌ترین اندیشه زیرساختی مشارکت، پذیرش اصل برابری در فرصت‌ها برای مردم است. همچنین منشأ فرآیند برنامه‌ریزی مشارکتی در چارچوب تقویت حاکمیت محلی در گروه‌های مختلف مشارکت با دیگر گروه‌های ذینفع و ذی‌نفوذ است (Li et al., 2021:2).

متخصصان معتقدند که شهرها از آنجا که تامین کننده نیازهای تمام اقشار جامعه هستند، نیازمند مداخله حداکثری شهروندان در آن نیز هستند؛ بنابراین بهسازی شهری همراه با توانمندسازی اجتماعات محلی، رهیافتی نوین برای حل مسائل شهری است و مهندسی ساختمان و تزریق منابع مالی صرف را رهگشا نمی‌داند؛ بلکه مهندسی اجتماعی با حمایت و تسهیل بخش عمومی و سازمان‌های غیردولتی و محلی و مشارکت فعال ساکنان را مورد تاکید قرار می‌دهند (توکلی‌نیا و شالی، ۱۳۹۴:۱۱۹).

برای رسیدن به شهرسازی مشارکتی و افزایش مشارکت‌های مردمی و توجه به جایگاه سازمان‌های مردم‌نهاد در برنامه‌ریزی شهری دو مساله وجود دارد. مساله اول گذر از مدیریت شهری سنتی به نوین و مساله دیگر ظهور پدیده شهرها و کلان‌شهرهای امروزی است که با مسائل جدید و پیچیدگی‌های فضایی روبرو بوده و در حل معضلات خود باچالش‌های بی‌شمار مواجه هستند. به طوری که در مدیریت شهری نوین، توجه به ساختار اجتماعی شهر که برآمده از روابط اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی شهروندان است از ضروریات اصلی است و در آن سیاست تمرکززدایی به یکی از نیازهای بسیار مهم به خصوص در شهرهای در حال توسعه تبدیل شده است (Yu, 2021:13). در مدیریت شهری نوین، روند توسعه، اجرا، هماهنگ‌سازی و ارزیابی راهبردی به صورت یکپارچه است که با کمک کنشگران شهری و با در نظر گرفتن اهداف بخش خصوصی و منافع شهروندان در چارچوب سیاسی اجرا می‌شود (van Dijk, 2006:25). در جهان معاصر کنونی مدیریت شهری نوین با مسائلی روبه‌رو است که در شهرهای سنتی وجود نداشتند. بنابراین مشخصه‌های اصلی شهرهای امروز پیچیدگی فضای شهری، نیروهای سیال‌گونه و وابستگی شهرها به اقتصاد سیاسی حاکم است. در این میان سیستم متناسب نظام مدیریت شهری نوین است. در نظام نوین مدیریت شهری حداکثر مشارکت مردم، حکمروایی شهری، استراتژی از پایین به بالا، کاهش شکاف بین مدیریت شهری و مردم و افزایش عدالت اجتماعی از اصول اصلی و با اهمیت محسوب می‌شوند (Chen et al., 2021: 94). در فرآیند چنین مدیریت شهری، وجود سازمان‌های مردم‌نهاد به عنوان مهم‌ترین ابزار و نهاد برای رسیدن به شهرسازی مشارکتی است (Wong et al., 2006:67). این نهاد به عنوان نهاد تنظیم کننده رابطه بین خواسته‌های مردم و توقعات مدیریت شهری است. در گروه سازمان‌های مردم‌نهاد، شهروندان مطالبات خود را طلب

و مدیریت شهری به مطالبات مردم در قالب نهادهای مردمی پاسخ می‌دهد (رحیم‌زاده سیسی‌بیگ و همکاران، ۱۴۰۱: ۲۴۴). از جمله پیامدهای مثبتی که تقویت، قانونمند و عقلانی نمودن رابطه شهروندان- شهرداری‌ها، می‌توان به این موارد اشاره کرد: بسط توانایی‌های شهروندان؛ تقویت حس تعلق اجتماعی شهروندان به شهر و زندگی شهری؛ تقویت حس اعتماد اجتماعی شهروندان به نظام مدیریت شهری و شهرداری؛ تقویت حس همکاری میان شهروندان و شهرداری و مدیران شهری؛ تقویت سازوکارهای دموکراسی شهری از طریق تحقق وظایف، حقوق شهروندی و شهرداری. در شکل (۲) ساز و کار رابطه شهروندی و شهرداری، حقوق و وظایف متقابل آن‌ها نشان داده شده است.

شکل ۲. رابطه شهروندی و شهرداری (مدیریت شهری)، حقوق و وظایف متقابل آن‌ها (منبع: تقوایی و همکاران، ۱۳۸۸: ۲۶)

امروزه، در سطح جهانی رویکرد "مشارکت محوری" در برنامه‌های مدیریت شهری تقویت شده است. اهمیت نقش مردم در اداره امور زندگی اجتماعی، درس گرفتن از تجارب و روند توسعه شهری در دهه‌های گذشته، لزوم انطباق طرح‌ها و الگوهای برنامه‌ریزی با نیازها و خواسته‌های مردم؛ عدم توانایی مالی دولت‌ها در نوسازی و بهسازی امور، پیچیدگی فزاینده زندگی شهری و تنوع فرهنگی شهروندان در تقویت رویکرد مشارکت محوری مؤثر بوده‌اند. بنابر این موفقیت برنامه‌های شهری، در گرو حرکت از مشارکت صوری به سمت مشارکت واقعی و هدفمند است. در این نوع مشارکت، مکانیزم‌های مشارکت واقعی تبیین می‌شود، ضرورت‌های مشارکت، تعیین و زمینه‌های آن فراهم می‌گردد و شهروندان به طور مداوم در جریان نتایج ارزیابی‌ها و روند اجرای برنامه‌ها گذاشته می‌شوند. از طرف دیگر باور و اعتماد مدیریت شهری به توانمندی‌های شهروندان و اثرگذاری آنان در برنامه‌های شهری به طرح‌های توسعه عمق بخشیده و مشروعیت آن را تضمین می‌کند (شاوردی، ۱۳۹۸: ۳۶). از آنجا که در جوامع شهری جهان سوم، بویژه بخش توسعه نیافته آن، فرهنگ مشارکتی شهری هنجارهای فرهنگی شهری مربوط به مشارکت هنوز به طور شایسته شکل نگرفته است، نقش الگوی سازمانی مشارکت شهری رسمی و سازمان یافته اهمیت بیشتری دارد. اما آنچه باعث می‌شود که نظام حکمروایی مطلوبی از مشارکت در جامعه شکل گیرد، الگوی خودجوش مشارکت در جامعه است که به عنوان سیستم مؤثر مسئولیت‌پذیری و مشارکت شهروندی عمل می‌کند. در مقابل الگوی سازماندهی شده مشارکت، مانند شوراهای شهر یا محله می‌توان در راستای فرهنگ سازی برای مشارکت خودجوش و مردمی تلاش کرد. مشارکت مردمی در اداره امور شهری باعث بهبود کارایی، تخصیص هزینه به سوی اولویت‌های اجتماعی و پروژه‌های زیربنایی می‌گردد. مشارکت مردمی که نوعی تمرکززدایی در اداره امور است، باعث افزایش توسعه انسانی و عامل برابری و تحقق عدالت اجتماعی- سیاسی می‌گردد (محمدزاده و همکاران، ۱۴۰۱: ۱۸). با توجه به این امر که در بسیاری مواقع کشورها شاهد شکست برنامه‌ریزی‌ها و سیاست‌گذاری‌های خود هستند و بر اساس شواهد موجود این فرایند در کشورهای در حال توسعه به مراتب بیشتر از کشورهای توسعه یافته است، نیاز به الگوهای

مشارکت در جوامع بیش از پیش احساس می‌شود. از آنجایی که در نهادهایی مانند شهرداری طرح‌های کلانی در راستای مدیریت استراتژیک شهری تدوین و سیاست‌گذاری می‌شوند، ولی به علت عدم همراهی شهروندان و نبود مشارکت آن‌ها در اجرا، عملاً با شکست همراه می‌شوند، مقوله مشارکت اهمیت والایی پیدا می‌کند و به نظر می‌رسد که مشارکت شهروندان در جامعه بتواند به بهبود و موفقیت مدیریت راهبردی مسئولین شهری کمک کند (Siyam et al., 2020:15).

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف‌گذاری کاربردی و از نظر روش‌شناسی به صورت توصیفی-تحلیلی است. در روند تهیه و تولید داده‌ها ابتدا عوامل مؤثر بر مشارکت شهروندان در امور شهری با استفاده از نظرات ۳۰ نفر از خبرگان شامل استادان و کارشناسان در دانشگاهها و مراکز پژوهشی، شهرداری و سازمان‌های مربوطه از طریق روش دلفی شناسایی شده است. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات ۶ مانع به عنوان موانع تأثیرگذار قوی بر توسعه مشارکت شهروندان در امور شهری از مدلسازی تفسیری-ساختاری ISM و سپس با نرم افزار میک مک بهره گرفته شده است. شش عامل اصلی به عنوان عوامل تأثیرگذار قوی بر مشارکت شهروندان در امور شهری در شهر کرمانشاه شناسایی و با نرم افزار میک مک تحلیل شدند. ابعاد ماتریس ۶ × ۶ در ۶ بخش مختلف (عینی، ذهنی، شفافیت، کارایی، پاسخگویی و مشارکت‌مندی) تنظیم شده است. عوامل ماتریس تأثیرات متقابل طی تکنیک دلفی به همراه پرسشنامه بین متخصصان توزیع و تکمیل شد. در این پژوهش، ابتدا ماتریس خود تعاملی ایجاد می‌شود. در ماتریس خود تعاملی از نمادهایی استفاده می‌شود. با توجه به ابعاد ماتریس ۶×۶ وجود دارد.

برای پایایی پرسشنامه ISM از روش آزمون مجدد استفاده شده است. برای سنجش پرسشنامه مزبور دو مرتبه به ۵ تن از متخصصان و خبرگان که امکان دسترسی دوباره با آن‌ها امکان‌پذیر بود ارسال شد و در نهایت مجموع همبستگی پاسخ‌های اعلام شده برای هر دو مرحله از طرف خبرگان ۰/۸۷۵ و این بیانگر پایایی قابل قبول پرسشنامه است. در این تحقیق بر اساس مبنای نظری پژوهش تعداد ۶ عامل و ۲۵ گویه مؤثر شناسایی شدند که به صورت پرسشنامه دلفی تهیه شده و بر مبنای مقیاس ۷ گزینه‌ای لیکرت در اختیار متخصصان (اعضای پانل) قرار داده شد. (جدول ۲).

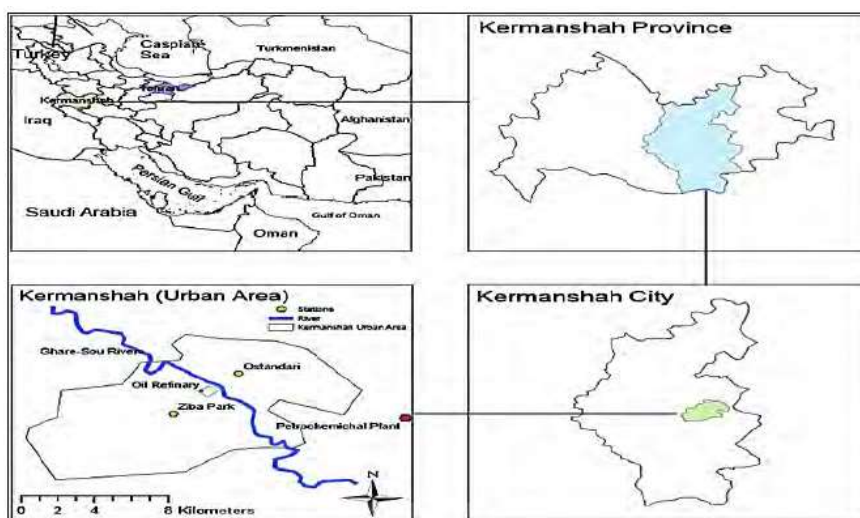
جدول ۲. شاخص‌ها و عوامل مؤثر بر توسعه شهروندان در امور شهری در شهر کرمانشاه

بُعد	شاخص	شناسه	گویه‌ها
مشارکت شهروندان	عینی	C1	۱. تمایل به انجام فعالیت‌های مختلف در شهر ۲. نگرش به مشارکت
	ذهنی	C2	۱. وضعیت پرداخت هزینه‌های اقتصادی و درآمد شهری ۲. پذیرش عضویت در انجمن‌ها و سازمان‌های داوطلبانه، ۳. وضعیت همکاری و شرکت در تهیه طرح‌های شهری
	شفافیت	C3	۱. شفافیت در انتخابات، ۲. شفافیت در تخصیص هزینه‌ها و درآمدها، ۳. شفافیت در انتخاب کارکنان و مسئولان نهادهای زیر مجموعه، ۴. شفافیت در انتقال اطلاعات و ارتباطات مدیریت شهری، ۵. شفافیت در تخصیص طرح‌ها و پروژه‌ها در مناطق مختلف شهری
	کارایی	C4	۱. مهارت در حل مساله، ۲. خلاقیت و رهبری همه جانبه در مدیریت شهری، ۳. توانایی برای برنامه ریزی جهت تغییر شرایط منفی، ۴. توانایی درآمدزایی برای شهر، ۵. توانایی ایجاد گفت‌وگو و ارتباط سازنده با احزاب و تشکلهای مردمی در شهر
اجتماعی	پاسخگویی	C5	۱. پاسخگویی در برابر اقدامات و عملکردها، ۲. پاسخگویی در مواقع بحرانی و اتخاذ تصمیمات سازنده، ۳. پاسخگویی به مردم در قبال تغییرات حاصل از طرح‌ها و برنامه‌ها، ۴. پاسخگویی و مسئولیت‌پذیری در قبال چالش‌های شهری، ۵. پاسخگویی و داشتن ارتباط سازنده در رابطه با مسائل اصناف، احزاب و غیره
	مشارکت‌مندی	C6	۱. پاسخگویی در مشارکت در تصمیم‌گیری‌ها با شهروندان و سایر تشکلهای مدنی و غیره، ۲. پاسخگویی در اجرای طرح‌ها و برنامه‌ها با شهروندان، ۳. داشتن رویکرد برنامه‌ریزی مشارکتی و راهبردی در برخورد با چالش‌ها، ۴. ارایه اقدامات و برنامه‌های مشارکتی با شهروندان در مورد چالش‌های شهری، ۵. اتخاذ رویکرد مشارکتی در نظارت و بازنگری در برنامه‌های مدیریت شهری

قلمرو جغرافیایی پژوهش

محدوده مورد مطالعه، استان کرمانشاه می‌باشد. استان کرمانشاه در غرب ایران می‌باشد. این استان با مختصات جغرافیایی ۴۵ درجه و ۲۰ دقیقه و ۳۹ ثانیه طول شرقی و ۳۳ درجه و ۳۷ دقیقه و ۸ ثانیه عرض شمالی قرار گرفته است. جمعیت این شهر در

سال ۱۳۹۰ برابر ۱۲۲۰۱۳ نفر و در سال ۱۳۹۵ برابر ۱,۹۵۲,۴۳۴ نفر بوده است (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵). در شکل ۵ قلمرو پژوهش و محدوده مورد مطالعه آمده است.

شکل ۵. موقعیت محدوده مورد مطالعه

یافته‌ها و بحث

یافته‌های توصیفی

پس از شناسایی ابعاد و شاخص‌های توسعه مشارکت شهروندان در امور شهری در شهر کرمانشاه این عوامل در ماتریس خودتعاملی ساختاری (SSIM) وارد شده است. به این منظور نخست پرسشنامه‌ای طراحی شد که کلیت آن مانند جدول زیر است. در این جدول (۳) فاکتور انتخاب شده است. در سطر و ستون اول جدول از پاسخ دهندگان خواسته شد که نوع ارتباطات دو به دویی عوامل را مشخص کنند. مدل‌سازی ساختاری-تفسیری پیشنهاد می‌کند که از نظرات متخصصان براساس تکنیک‌های مختلف ورزشی از جمله توفان فکری، گروه اسمی و غیره در توسعه روابط محتوایی میان متغیرها استفاده شود؛ بنابراین ماتریس خودتعاملی با استفاده از چهار حالت روابط مفهومی تشکیل شد و توسط ۳۰ نفر از متخصصین این موضوع تکمیل شده است. اطلاعات حاصل براساس روش مدلسازی ساختاری-تفسیری جمع‌بندی و ماتریس خودتعاملی ساختاری نهایی تشکیل شده است. علائم و حالت‌های مورد استفاده در این رابطه مفهومی به شرح زیر است. نماد V یا ۱: متغیر i روی متغیر j تأثیر می‌گذارد (رابطه یک‌طرفه). نماد A یا -۱: متغیر j روی متغیر i تأثیر می‌گذارد (رابطه معکوس). نماد X یا 2: متغیر j بر روی متغیر i تأثیر می‌گذارد (رابطه دوطرفه). نماد O یا صفر: هیچگونه ارتباطی بین i و j نیست.

جدول ۳. ماتریس خودتعاملی شاخص مشارکت شهروندان در امور شهری در شهر کرمانشاه

شناسه	شاخص	C1	C2	C3	C4	C5	C6
C1	عینی	-	V	A	A	A	X
C2	ذهنی	-	-	A	A	A	A
C3	شفافیت	-	-	-	V	X	X
C4	کارایی	-	-	-	-	X	X
C5	پاسخگویی	-	-	-	-	-	X
C6	مشارکت‌مندی	-	-	-	-	-	-

ماتریس دسترسی اولیه

ماتریس دسترسی اولیه از تبدیل ماتریس خودتعاملی ساختاری به یک ماتریس دو ارزشی (صفر-یک) حاصل شده است. برای استخراج ماتریس دسترسی باید در هر سطر عدد یک جایگزین علامت‌های V و X و عدد صفر را جایگزین علامت‌های A

و O در ماتریس دسترسی اولیه شود. حاصل تبدیل تمام سطرها نتیجه حاصله ماتریس دسترسی اولیه است (جدول ۴). سپس روابط ثانویه بین بعد/ شاخص‌ها کنترل شده است. رابطه ثانویه به گونه‌ای است که اگر بُعد J منجر به بُعد I شود و بعد K را منجر شود، بُعد J منجر به بُعد K خواهد شد. با تبدیل نمادهای روابط ماتریس SSIM به اعداد صفر و یک برحسب قواعد زیر می‌توان به ماتریس دست یافت. اگر خانه (j,i) در ماتریس SSIM نماد V گرفته است، خانه مربوطه در ماتریس دسترسی عدد ۱ و خانه قرینه آن یعنی خانه (i,j) عدد صفر می‌گیرد. اگر خانه (j,i) در ماتریس SSIM نماد A گرفته است، خانه مربوطه در ماتریس دسترسی عدد صفر و خانه قرینه آن یعنی خانه (i,j) عدد یک می‌گیرد. اگر خانه (j,i) در ماتریس SSIM نماد X گرفته است، خانه مربوطه در ماتریس دسترسی عدد ۱ و خانه قرینه آن یعنی خانه (i,j) عدد ۱ می‌گیرد. اگر خانه (j,i) در ماتریس SSIM نماد O گرفته است، خانه مربوطه در ماتریس دسترسی عدد صفر و خانه قرینه آن یعنی خانه (i,j) عدد صفر می‌گیرد. با توجه به قوانین تکنیک ISM ماتریس دسترسی اولیه به صورت جدول زیر تبدیل شده است.

جدول ۴. ماتریس دسترسی اولیه

شناسه	شاخص	C1	C2	C3	C4	C5	C6
C1	عینی	۱	۱	۰	۰	۰	۱
C2	ذهنی	۰	۱	۰	۰	۰	۰
C3	شفافیت	۱	۱	۱	۱	۱	۱
C4	کارایی	۱	۱	۰	۱	۱	۱
C5	پاسخگویی	۱	۱	۱	۱	۱	۱
C6	مشارکت‌مندی	۱	۱	۱	۰	۰	۱

ماتریس دسترسی نهایی

پس از تشکیل ماتریس دسترسی اولیه عوامل مؤثر بر مشارکت شهروندان در امور شهری در شهر کرمانشاه با دخیل کردن انتقال پذیری در روابط متغیرها، ماتریس دسترسی نهایی تشکیل می‌شود تا ماتریس دسترسی اولیه سازگار شود. بدین صورت که اگر (i, j) با هم در ارتباط باشند و نیز (j, k) با هم رابطه داشته باشند؛ آنگاه (i, k) با هم در ارتباط هستند. انتقال پذیری روابط مفهومی بین متغیرها در مدل‌سازی ساختاری تفسیری یک فرض مبنایی بوده و بیانگر این است که در صورتی که متغیر A بر متغیر B تأثیر داشته باشد و متغیر B بر متغیر C تأثیر گذارد، A بر C تأثیر می‌گذارد. در این مرحله تمام روابط ثانویه بین متغیرها بررسی می‌شود و ماتریس دسترسی نهایی مطابق جدول زیر به دست آمده است. در این ماتریس قدرت نفوذ و میزان وابستگی هر متغیر نشان داده شده است. قدرت نفوذ هر متغیر عبارت است از تعداد نهایی متغیرهایی (شامل خودش) که می‌تواند در ایجاد آنها نقش داشته باشد. میزان وابستگی عبارت است از تعداد نهایی متغیرهایی که موجب ایجاد متغیر یادشده می‌شوند.

جدول ۵. ماتریس دسترسی اولیه

شناسه	شاخص	C1	C2	C3	C4	C5	C6	نفوذ
C1	عینی	۱	۱	۰	۰	۰	۱	۴
C2	ذهنی	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۱
C3	شفافیت	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۶
C4	کارایی	۱	۱	۰	۱	۱	۱	۶
C5	پاسخگویی	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۶
C6	مشارکت‌مندی	۱	۱	۱	۰	۰	۱	۶
	وابستگی	۵	۶	۵	۴	۴	۵	

در جدول بالا قدرت نفوذ میزان تأثیری که هر یک از عوامل بر سایر عوامل دارند شش شاخص شناسایی شده در حوزه مشارکت شهروندان در امور شهری در شهر کرمانشاه آمده است. نتایج بیانگر این است که چهار کارایی، شفافیت، پاسخگویی و مشارکت‌مندی با میزان قدرت نفوذ ۶ بیشترین تأثیر، شاخص‌های عینی با میزان قدرت نفوذ ۴ و شاخص‌های ذهنی با میزان قدرت نفوذ ۱ کمترین تأثیر را دارند. در سطح ابعاد نتایج نشان می‌دهد که چهار عامل با قدرت نفوذ ۶ همه جزء ابعاد اصلی عوامل مؤثر بر مشارکت شهروندان در امور شهری در شهر کرمانشاه است.

سطح بندی عوامل مؤثر بر مشارکت شهروندان در امور شهری

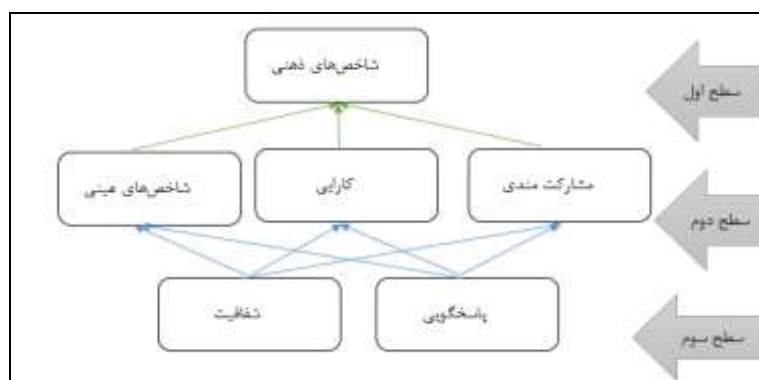
ماتریس دسترسی نهایی باید به سطوح مختلف دسته بندی شود. برای تعیین سطح متغیرها در مدل نهایی به ازای هر کدام از آنها سه مجموعه خروجی، ورودی و مشترک تشکیل می‌شود.

جدول ۶. سطح بندی عوامل مؤثر بر مشارکت شهروندان در امور شهری

شناسه	شاخص	مجموعه ورودی	مجموعه خروجی	مجموعه مشترک
C1	عینی	C1,C2,C3,C6	C1,C3.C4,C5,C6	C1, C3,C6
C2	ذهنی	C2	C1,C2,C3.C4,C5,C6	C2
C3	شفافیت	C1,C2,C3.C4,C5,C6	C,C2,C3.C4,C5,C6	C1,C3.C4,C5,C6
C4	کارایی	C1,C2,C3.C4,C5,C6	C3.C4,C5,C6	C3.C4,C5,C6
C5	پاسخگویی	C1,C2,C3.C4,C5,C6	C3.C4,C5,C6	C3.C4,C5,C6
C6	مشارکت‌مندی	C1,C2,C3.C4,C5,C6	C1,C3.C4,C5,C6	C1,C3.C4,C5,C6

در نخستین جدول شاخص یا متغیرهای که اشتراک مجموعه خروجی و ورودی آن یکی است، در فرآیند سلسله مراتب به عنوان مجموعه مشترک محسوب می‌شوند، به طوری که این متغیرها در ایجاد هیچ متغیر دیگری مؤثر نیستند. آن متغیرها پس از شناسایی بالاترین سطح از فهرست سایر متغیرها کنار گذاشته می‌شود. این تکرارها تا مشخص شدن همه متغیرها ادامه می‌یابد. در این پژوهش سطوح ششگانه متغیرها که نتیجه نهایی آنها در جدول بالا جمع‌بندی شده است. شاخص‌های مؤثر بر مشارکت شهروندان در امور شهری که مجموعه خروجی و مشترک آنها کاملاً یکسان باشند، در بالاترین سطح از سلسله مراتب مدل ساختاری تفسیری قرار می‌گیرد.

براساس جدول بالا عوامل مؤثر بر مشارکت شهروندان در امور شهری در شهر کرمانشاه به سه سطح طبقه‌بندی شده‌ست. در گراف ISM روابط متقابل و تأثیرگذاری بین معیارها و ارتباط معیارهای سطوح مختلف نمایان است که موجب درک بهتر فضای تصمیم‌گیری می‌شود. در این بخش شاخص شفافیت و پاسخگویی که در سطح سوم قرار دارد مانند سنگ زیربنایی مدل عمل می‌کنند، در نتیجه ارتقاء سطح عوامل مؤثر بر مشارکت شهروندان در امور شهری در شهر کرمانشاه باید از این متغیرها آغاز شود و به سایر متغیرها تعمیم یابد. شاخص‌های عینی، کارایی و مشارکت‌مندی در سطح دوم که ارتباط دوسویه با یکدیگر دارند و به صورت زیربنایی عمل می‌کنند. شاخص‌های ذهنی در سطح اول قرار می‌گیرد.

شکل ۴. طراحی مدل ISM از عوامل مؤثر بر مشارکت شهروندان در امور شهری

با توجه به سطح عوامل و ماتریس دسترسی نهایی، یک مدل اولیه رسم و با حذف انتقال‌پذیری در مدل اولیه، مدل نهایی به دست می‌آید. همانطور که مشخص است مدل نهایی به‌دست آمده از سه سطح تشکیل شده است. عواملی که در سطوح بالاتر هستند از تأثیرگذاری کمتری برخوردارند و بیشتر تحت تأثیر سایر عوامل می‌باشند. عوامل شفافیت و پاسخگویی در سطح پایین قرار گرفته‌اند و بیشترین تأثیر را روی عوامل دیگر دارند. عامل شاخص ذهنی در بالاترین سطح کاملاً متأثر از سایر عوامل است. همانطور که در مدل مفهومی پژوهش و ادبیات نظری تأکید شده بود که برای رسیدن به مفهوم مشارکت شهروندان در امور شهری عوامل حکمروایی شهری بخصوص پاسخگویی و شفافیت در امور شهری در سایه برنامه‌ریزی دقیق الزامی است. درواقع

هرگونه عملی در این ۲ عامل کل سیستم و سایر عوامل را متأثر می‌کند. پاسخگویی و شفافیت با رابطه متقابل مشارکت شهروندان در امور شهری را شروع می‌کند، تا به شهروندی برسد که از هرجهتی احساس مشارکت می‌کند و این عامل باعث تداوم مشارکت مردم در امور شهری می‌شود.

تحلیل MICMAC

در این مرحله با استفاده از روش میک‌مک نوع متغیرها با توجه به اثرگذاری و اثرپذیری بر سایر متغیرها مشخص شده است، و پس از تعیین قدرت نفوذ یا اثرگذاری و قدرت وابستگی عوامل می‌توان تمامی عوامل مؤثر بر مشارکت شهروندان در امور شهری را در یکی از خوشه‌های چهارگانه روش ماتریس اثر متغیرها طبقه بندی کرد. نخستین گروه شامل متغیرهای مستقل (خودمختار) می‌شود که قدرت نفوذ و وابستگی ضعیفی دارند. این متغیرها تا حدودی از سایر متغیرها مجزاست و ارتباطات کمی دارند. گروه دوم متغیرهای وابسته که از قدرت نفوذ ضعیف، ولی وابستگی بالایی برخوردار است. گروه سوم متغیرهای پیوندی که قدرت نفوذ و وابستگی بالایی دارد. در واقع هر گونه عملی بر این شاخص متغیرها سبب تغییر سایر شاخص‌ها می‌شود. گروه چهارم متغیرهای مستقل (کلیدی) را دربرمی‌گیرد. این متغیرها دارای قدرت نفوذ بالا و وابستگی پایینی است. قدرت نفوذ و میزان وابستگی هر یک از عوامل مؤثر بر مشارکت شهروندان در امور شهری در جدول و شکل زیر نشان داده شده است.

جدول ۷. درجه قدرت هدایت و وابستگی متغیرها

متغیرها	عینی	ذهنی	کارایی	شفافیت	پاسخگویی	مشارکت مندی
قدرت نفوذ	۴	۱	۶	۶	۶	۶
میزان وابستگی	۵	۶	۵	۴	۴	۵

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱

با توجه به جدول (۷) و نظر کارشناسان امور شهری شاخص‌های شفافیت و پاسخگویی از بیشترین قدرت نفوذ و کمترین وابستگی بین شاخص‌های دیگر برخوردار است که این عامل تایید می‌کند که این دو شاخص نسبت به سایر شاخص‌ها از تأثیرگذاری بالاتری برخوردار هستند.

شکل ۵. نمودار سطح بندی عوامل مؤثر بر مشارکت شهروندان در امور شهری با استفاده از روش MICMAC

با توجه به جدول (۷) و شکل (۵) شاخص‌های شفافیت، پاسخگویی، کارایی و مشارکت مندی و شاخص‌های عینی جز متغیرهای پیوندی هستند که از قدرت نفوذ و وابستگی بالایی برخوردارند هر چند می‌توان گفت شاخص شفافیت و پاسخگویی به سمت عوامل کلیدی سوق دارند و در مرز بین شاخص‌های پیوندی و کلیدی قرار دارند که این دو شاخص از قدرت نفوذ بالا و وابستگی پایینی برخوردارند و بیشترین تأثیر را بر مشارکت شهروندان در امور شهری می‌گذارد و همچنین شاخص‌های ذهنی از قدرت نفوذ ضعیف، ولی وابستگی بالایی برخوردار است و بیشترین تأثیر را از عوامل کلیدی و پیوندی می‌پذیرد.

اولویت بندی شاخص‌های مشارکت شهروندی در امور شهری

جهت ارزیابی میزان اولویت شاخص‌های مربوط به مشارکت شهروندی در امور شهری (شاخص‌های عینی، شاخص‌های ذهنی، شفافیت، پاسخگویی، کارایی و مشارکت‌مندی) در راستای گرایش به مشارکت در امور شهری بر مبنای نظرات ۳۰ نفر از کارشناسان با استفاده از آزمون فریدمن به تحلیل پرداخته شده است. در این مرحله ابتدا متغیرهای مربوط به ۶ شاخص اصلی پژوهش برحسب میزان میانگین، انحراف از معیار، و انحراف از میانگین به دست آمده مورد تحلیل و ارزیابی قرار گرفته است که در جداول (۸) و (۹) نشان داده شده است. بعد از تحلیل متغیرها، در این قسمت با توجه به میانگین رتبه‌های به دست آمده در مرحله نهایی آزمون فریدمن به ارزیابی میزان اولویت ۶ شاخص بکار رفته برای ارزیابی گرایش به مشارکت شهروندان در امور شهری پرداخته شده است.

جدول ۸. ارزیابی میزان اولویت متغیرهای شاخص‌های مشارکت شهروندان در امور شهری

ردیف	شاخص	تعداد	میانگین	انحراف معیار	پایین ترین	بالا ترین	درصد
۱	عینی	۳۰	۲۸/۳۴۲۱	۲/۲۶۴۳۲	۱۴	۲۹	۱/۳۸
۲	ذهنی	۳۰	۲۹/۵۱۶۱	۵/۹۶۵۸۵	۱۶	۳۸	۱/۸۷
۳	شفافیت	۳۰	۳۲/۷۰۹۷	۵/۲۶۷۴۷	۱۹	۴۳	۲/۸۴
۴	کارایی	۳۰	۳۲/۷۰۹۷	۵/۲۶۷۴۷	۱۹	۴۳	۲/۸۴
۵	پاسخگویی	۳۰	۲۶/۴۵۱۶	۴/۳۵۷۶۷	۱۵	۳۵	۲/۶۹
۶	مشارکت‌مندی	۳۰	۱۹/۴۱۹۴	۳/۷۳۹۶۵	۱۲	۲۶	۲/۶۰

جدول ۹. آزمون فریدمن برای مشارکت شهروندان در امور شهری

شاخص‌های آماری	مقادیر محاسبه شده
تعداد	۳۰
آمار مربع کی	۱۲/۷۳۲
درجه آزادی	۳۰
سطح معنی داری (Sig)	۰/۰۰۹

بر اساس نتایج به دست آمده از آزمون فریدمن از نظر کارشناسان شاخص شفافیت و پاسخگویی با میانگین (۲/۸۴) دارای وضعیت مطلوب‌تر و شاخص عینی با میانگین (۱/۳۸) دارای وضعیت نامطلوبی می باشد.

نتیجه گیری

در عصر جدید، شهرها به تجلی‌گاه تحولات و تغییرات جهانی تبدیل شده‌اند. به علت پیچیدگی و گستردگی این تحولات می‌توان گستره متنوعی از پویایی و تغییرات شهری را مشاهده نمود. مشارکت شهروندان نیز یکی از این تغییرات و تحولات است، که روز به روز در جامعه شهری نقش پررنگتری در شهر پیدا می‌کند. یکی از بارزترین نمونه‌های مشارکت، مشارکت در مدیریت شهری است. رشد فزاینده شهرنشینی و پیچیدگی ماهیت مسائل شهری موجب شده که توجه مدیران و برنامه‌ریزان بیش از هر زمان دیگر به سطوح پایین‌تر و ابعاد ملموس زندگی شهروندان معطوف گردد؛ در همین راستا، این پژوهش، این هدف را دنبال نمود تا فرایند روند عوامل موثر در مشارکت شهروندی در امور شهری را مورد تبیین قرار دهد و در سایه‌ی این امر به فهم درست و منطقی از علل و عوامل مؤثر در رخداد این پدیده دست یابد. نتایج نشان داد که شهر کرمانشاه همانند سایر کلانشهرهای ایران روندهای متفاوتی را در مدیریت شهری و نقش مشارکت شهروندان در امور شهری طی کرده است. نتایج حاصل از مدل‌سازی ساختاری تفسیری نشان داد که میزان اثرگذاری شاخص شفافیت در شهر کرمانشاه نسبت به سایر عوامل تأثیرگذاری بیشتری داشته است. به طور کلی یافته‌های این پژوهش، اثرگذاری شاخص شفافیت در امور شهری را به عنوان مهم‌ترین شاخص حکمروایی در شهر کرمانشاه را تایید می‌کند. و این شاخص از نظر کارشناسان بالاترین امتیاز را به خود اختصاص داده و در بالاترین سطح تأثیر گذاری قرار گرفته است. همچنین نتایج حاصل از آزمون فریدمن نشان می‌دهد که شاخص شفافیت و پاسخگویی با میانگین (۲/۸۴) از نظر کارشناسان دارای وضعیت مطلوب‌تری نسبت به بقیه شاخص‌ها می باشد و در این بین شاخص عینی با میانگین

- (۱/۳۲) دارای وضعیت نامطلوبی می‌باشد و برای رسیدن به یک مدیریت شهری و قوی در شهر کرمانشاه باید این شاخص‌ها رو بیشتر مورد توجه قرار داد. با توجه به نتایج این تحقیق، پیشنهادهای زیر در برخی حوزه‌ها ارائه می‌گردد:
- شهرداری و شوراهای شهر می‌تواند با نظر سنجی و دستیابی به نظرات شهروندان راهکارهای بهتری را برای مدیریت شهر به کار برد.
 - به نظر می‌رسد تعامل مستمر شهروندان با مسئولین می‌تواند گامی مؤثر برای افزایش آگاهی مردم و برآورده کردن انتظارات آنها برداشت.
 - شهرداری کرمانشاه می‌تواند با رفع نقائصی در شهر که سبب ایجاد مشکلات مختلف برای شهروندان شده است اعتماد آنان را نسبت به خود جلب کند.
 - برنامه ریزی کلان در جهت تقویت شفافیت و پاسخگویی امور شهری برای شهروندان
 - فرهنگ سازی در خصوص واگذاری نظام تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری به مردم.

تقدیر و تشکر

این مقاله مستخرج از پایان نامه کارشناسی ارشد رشته مدیریت امور شهری بوه که در واحد الکترونیکی دانشگاه آزاد اسلامی تهران از آن دفاع شده است.

منابع

- احمدی، مهرداد و رضایی، صمد. (۱۴۰۰). شناسایی عوامل مؤثر بر مشارکت شهروندان در فرآیند مدیریت شهری. *پژوهشنامه تاریخ سیاست و رسانه*، ۲(۲)، ۳۷-۵۲.
- ایراندوست، کیومرث؛ غلامی زارچی، مصطفی و فائزی، سید فرزین. (۱۳۹۸). تحلیل فضای عمومی مردم سالار به منظور ارتقاء مشارکت مردم (مطالعه موردی: شهر یزد). *جغرافیا و توسعه فضای شهری*، ۲(۲)، ۱۹۳-۱۷۱. doi:10.22067/gusd.v6i2.47003
- ایمانی، بهرام. (۱۳۹۹). آینده‌پژوهی توسعه متوازن منطقه‌ای بر مبنای برنامه ریزی سناریوی مبنا مطالعه موردی: استان اردبیل. *جغرافیا و توسعه*، ۱۸(۵۸)، ۱۷-۴۴. doi:10.22111/GDIJ.2020.5323
- پارسا، شقایق و برک پور، ناصر. (۱۳۹۹). تدوین دستورالعمل شفاف‌سازی عملکرد مدیریت شهری، موردپژوهی: شهر مشهد. *جغرافیا و توسعه فضای شهری*، ۱۷(۱)، ۱۸۷-۲۰۷. doi:10.22067/jgusd.v7i1.86627
- تقوایی، مسعود؛ بابانسیب، رسول و موسوی، چمران. (۱۳۸۸). تحلیلی بر سنجش عوامل مؤثر بر مشارکت شهروندان در مدیریت شهری (مطالعه موردی: منطقه ۴ شهر تبریز). *مطالعات و پژوهش‌های شهری منطقه‌ای*، ۱(۲)، ۱۹-۳۶.
- توکلی‌نیا، جمیله؛ ایمانی جاجرمی، حسین و یداله‌نیا، حسین. (۱۴۰۰). تحلیل جایگاه حکمروایی خوب در عملکرد مدیریت شهری (مطالعه موردی: شهر بابل). *آمایش محیط*، ۱۴(۵۳)، ۸۵-۱۰۸. doi: 20.1001.1.2676783.1400.14.53.5.1
- توکلی‌نیا، جمیله و شالی، محمد. (۱۳۹۴). امکان‌سنجی راهبرد توسعه شهر (CDS) در توانمندسازی و ساماندهی سکونتگاه‌های غیررسمی منطقه یک کلانشهر تبریز. *تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی*، ۱۵(۳۶)، ۱۱۷-۱۳۸. doi: 20.1001.1.22287736.1394.15.36.7.3
- چراغی، رامین. (۱۳۹۲). نقش سرمایه اجتماعی شهروندان در حکمروایی خوب شهری مطالعه موردی: شهر قروه. پایان نامه کارشناسی ارشد، جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تربیت مدرس، دانشکده علوم انسانی.
- حسینی، شکیلا. (۱۴۰۰). سنجش میزان مشارکت شهروندان در مدیریت شهری بر اساس الگوی حکمرانی شهری (نمونه موردی: منطقه ۵ شهرداری تهران). *مطالعات مدیریت شهری*، ۱۳(۴۶)، ۳۵-۴۹. doi: 10.30495/ums.2021.19262
- رحیم‌زاده اوچتپه، آزاد. (۱۳۹۸). آینده‌پژوهی تحقق معیارهای شهر خلاق (مورد مطالعه: کلانشهر تهران). پایان نامه کارشناسی ارشد، گروه جغرافیای انسانی، دانشگاه خوارزمی، دانشکده علوم جغرافیایی.
- رحیم‌زاده، سیروس؛ شیخ‌الاسلامی، علیرضا و ذاکر حقیقی، کیانوش. (۱۴۰۱). تدوین الگوی مشارکت سازمان‌های مردم‌نهاد در نظام مدیریت شهری (نمونه موردی: کلان‌شهر تهران). *تحقیقات جغرافیایی*، ۲(۲)، ۲۵۱-۲۴۱. http://georesearch.ir/article/1271-fa.html
- رشادی، منوچهر. (۱۳۹۹). بررسی ارتباط میان اعتماد و مشارکت اجتماعی (مورد مطالعه: شهروندان شهرهای استان همدان). *مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران*، ۹(۴)، ۹۳۰-۹۰۷. doi:10.22059/JISR.2020.300138.1045

- شاوردی، عارف. (۱۳۹۸). بررسی همبستگی بین مشارکت شهروندان در امور شهری با اعتماد اجتماعی (مورد مطالعه: شهروندان شهر شادگان). جامعه‌شناسی فرهنگی، ۱(۳)، ۵۴-۳۴. <http://jcsjs.ir/article-1-70-fa.html>
- شریفزاده، فتاح و صادقی، جواد. (۱۳۸۸). عوامل مؤثر بر مشارکت شهروندان در اداره امور شهر. *مطالعات مدیریت (بهبود و تحول)*، ۱۹(۵۹)، ۴۷-۷۰. doi: 20.1001.1.22518037.1388.19.59.3.8
- عناستانی، علی‌اکبر. عنابستانی، زهرا. (۱۴۰۰). تحلیل پیشران‌های کلیدی مؤثر بر افزایش اثربخشی برنامه‌های راهبردی-عملیاتی شهر و شهرداری‌ها با رویکرد آینده پژوهی در شهرهای استان خراسان رضوی. *مطالعات توسعه پایدار شهری و منطقه‌ای*، ۲(۴)، ۶۸-۴۳. https://www.srds.ir/article_146343.html
- محمدزاده، علی؛ پورعزت، علی اصغر؛ رضایان قیه‌باشی، احد و پیران‌نژاد، علی. (۱۳۹۹). تصویرپردازی از مشارکت شهروندی با هدف بهبود حکمرانی شهری (مورد مطالعه: شهر تهران). *دانش شهرسازی*، ۴(۴)، ۱۱۷-۱۳۵. doi:10.22124/UPK.2020.16986.1507
- محمدزاده، علی؛ پورعزت، علی اصغر؛ پیران‌نژاد، علی؛ مختاریان‌پور، مجید و پندار، مهدی. (۱۴۰۱). مدل جامع مشارکت شهروندی، مورد پژوهش: شهر تهران. *مدیریت سازمان‌های دولتی*، ۱۰(۴)، ۱۷-۳۴. doi:10.30473/ipom.2021.57578.4320
- مرکز آمار ایران. (۱۳۹۵). *نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن، کرمانشاه*.
- ملکشاهی، غلامرضا؛ نیکپور، عامر و غلامی، سپیده. (۱۳۹۷). شناخت و ارزیابی عوامل مرتبط با مشارکت شهروندان در مدیریت شهری. دو فصلنامه جامعه‌شناسی نهادهای اجتماعی، ۵(۱۲)، ۳۲۷-۳۵۰. doi:10.22080/SSI.1970.2142
- نظم‌فر، حسین و علی بخشی، آمنه. (۱۴۰۰). آینده پژوهی برنامه‌ریزی توسعه گردشگری (نمونه موردی: استان اردبیل). *تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی*، ۲۱(۶۳)، ۵۹-۷۹. doi:10.52547/jgs.21.63.59
- Chen G, Yao R, Chen J, Li T. (2021). A smart urban management information public opinion analysis system. *International Journal of Security and Networks*, 16(2), 92-97.
- Erico Przeybilovicz, Maria Alexandra Cunha, Stan Geertman, Charles Leleux, Ank Michels, Zsuzsanna Tomor, C. William R. Webster & Albert Meijer. (2022). Citizen participation in the smart city: findings from an international comparative study, *Local Government Studies*, 48(1), 23-47, doi: 10.1080/03003930.2020.1851204.
- Li, W., Feng T., Timmermans, H., Li Z., Zhang, M., & Li, B. (2021). Analysis of citizens' motivation and participation intention in urban planning. *Cities*, 106:102921. doi:10.1016/j.cities.2020.102921
- Mitlin, D. (2021). A framework to scale citizen participation in urban development: Learning from experiences of multi-stakeholder collaboration. GDI Working Paper 2021-058. Manchester: The University of Manchester.
- Nyama, V., & Mukwada, G. (2022). Factors Affecting Citizen Participation in Local Development Planning in Murewa District. *Zimbabwe. Journal of Asian and African Studies*, 58(2), 002190962110696. doi:10.1177/00219096211069643
- Siyam, N., Alqaryouti, O., & Abdallah, S. (2020). Mining government tweets to identify and predict citizens engagement. *Technology in Society*, 60, 101211. doi:10.1016/j.techsoc.2019.101211
- van – Dijk, MP. (2006). *Managing cities in developing countries: the theory and practice of urban management*. Edward Elgar Publishing.
- Wong, S., Tang, W., & Horen B. (2006). Strategic Urban Management in China: A Case Study of Guanzhou Development District. *Habitat International*. 30(3), 645- 667. doi:10.1016/j.habitatint.2005.04.001
- Yu, B. (2021). Ecological effects of new-type urbanization in China. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 135,110239. doi:10.1016/j.rser.2020.110239

How to cite this article:

Hashemi, N., Rostami, M., & Nasirateri, B. (2024). Evaluation of the Effective Indicators on Citizens' Participation in Urban Affairs (Case Study: Kermanshah City). *Journal of Studies of Human Settlements Planning*, 19(4), 175-188.

ارجا به این مقاله:

هاشمی، نگین؛ رستمی، مسلم و نصیرناتری، جعفر. (۱۴۰۳). ارزیابی شاخص‌های مؤثر بر مشارکت شهروندان در امور شهری (مطالعه موردی: شهر کرمانشاه). *فصلنامه مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی*، ۱۹(۴)، ۱۷۵-۱۸۸.